

A pest-budai német színészet

Mindig nehéz volt tudományos munkát megjelentetni s százszorosán nehéz ma, amikor a nyomdaköltségek állhatatlan nagy számjelenekben nyomatot kifejezést. Hervadhatalatlan tehát azok érdeme, akik e mostoha időkben a tudományos könyv kiadását lehetővé teszik. A *Budavári Tudományos Társaság* lelkesedni és pénzt összegyűjteni tudó és akaró vezetőinek köszönhetjük, hogy legutóbb olyan kötet jelent meg a könyvpiacon, mely nemcsak írójának, hanem a hazai tudományosságának is becsületet szerrez. *Kádár Jolán dr.: „A pesti és budai német színészet története 1812—1847”* című 316 lapos művéről szólunk. *Kádár Jolán* könyve különös figyelmünkre méltó; részint azért, mert ezt a tárgykört 1812-ig ismertető régebbi munkájának folytatása, részint mert műve megbízható adatoknak esodás gazdagságu gyűjteménye, főleg pedig azért, mert az adattömög tanulságait széles látókörrel, megbízható szakítudással és színes, tömör nyelven adja elő.

Kádár Jolán Bayer Józseffel szemben, aki az itteni német színészetben a magyarnak ellenségét látja csak, utal arra, hogy mily sokat tanult a magyar színészet az itteni némettől s hogy fejlődésének és későbbi diadalának éppen ez az iskolázás adta meg az alapját. *Mig ez a megállapítás feltétlenül helytálló és egyuttal új is, addig Kádár sem tagadhatja, hogy a színészetnek felsőbb helyről való istápolása (ld. II. József) tisztára magyarellenes.* Azt sem szabad elfelednünk, hogy a zsenge magyar színészet elpusztul s hogy a némettől hiába tanult volna, ha *Földváry és társainak hazafisága emberfeletti munkával létre nem hozza a Nemzeti Színházat.* *Aman János* bécsi udvari építész készíti az új városi színház terveit s amikor 1808-ban

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző: *Isoz Kálmán*

Cím: *A pesti-budai német színészet*

Forrás: *Új Nemzedek*

Bp
(Hely)

1924. 4. 5.

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Old)

Osztályozás

Tárgy

492

Hely

Idő

"18 -"

Személy

Székesfővárosi házi nyomda 1922

hozzáfognak a nagyméretű, 3500 nézőt magába felvevő színház építéséhez, nem gondolnak azaz, hogy vajjon megteelik-e? *Hiszen Schams szerint 1810-ben is csak 33.000 lakosa volt Pestnek.* Igaz hogy fővárosunk rohamosan fejlődik, de azért mégsem képes nagy színház részére elég képzel hallgatót szolgáltatni.

Érdekes, hogy a várszínház és pesti színház csak közösen vo bérbevehető és magas bérleti összegért. A kor szelleme hozta magával, hogy a színházak vezetését „mesterség”-nek és nem szakemberek foglalkozásának tekintették. Az első bérő *Szentiványi Márkus Gyürky Pál* volt. Mindketten nagy ambícióval fogtak a színház hírnévnek megalapításához. Operai drámai személyzetet szerződtettek, kellő számú zenekaron kívül főredezőröl, rendezőkről, ügyelők, karmesterekről gondoskodtak. A a mostoha eredmények folytán bérletről le kellett mondaniok *1814-ben átadták Rádáy Pál grófnak.* Rádáy széles látókörű, a fejlődés és fejlesztés lehetőségeit szabavévó ember ki újból szervezi a színházat, sulyt helyez a dráma vezetésére, kellő gondozásba veszi játékindent, figyel a budai várszínház igényeire, szóval komoly, teljeszerű munkát folytat. Darabjain megválasztásában, a művészek tékában a bécsi színházak szolgáltak például. Nem rossz példák, *hiszen Európában akkor a bécsi színházaknak vezető szerepük volt.* Ha a budai színházban főleg dráma talált otthont, úgy a nagy színházban a látványos drámák s az operák voltak műsorot *Rádáy* eredményei arra bírta *Bodor Mihályt és Brunszvik*

renc grófot, hogy *egyharmaddal több bért igérjenek a városnak, minek folytán ők kapták meg a bérletet.* Rádáy gyakorlott szemelátta, hogy e vállalkozás ily anyagi terhekkel nem sikerülhet, a bérletet kénytelen-kelletlen átengedte. Az új vállalkozók, akik európai nívójú színházat vettek át, *csakhamar felborították mindazt, amit Rádáy épített.* *Brunszvik* nevét és pénzét hozta áldozatul *Bodor igazgatásá-*

nak. A próbálkozásnak csúfos bukás lett a vége. *A jó városi tanács már 1818-ban fűnek-fának kínálja a bérletet,* de senkinek sem kell, mire egy részvénytársaság alakul *Szentiványi és Rádáy* vezetésével. Ez sem szerencsés vállalkozás, mert alkotmányosdít játszó módon színházakat vezetni, fegyelmet fenntartani nem lehet. Sok szép eredmény mellett még több az eredménytelenség, a nívó súlyedése s a vég: ismét a bukás. *1824-ben Grimm Feder* színész előnyös feltételek mellett kapja meg a bérletet. *Ő az első és egyetlen, ki haszonnal vezette a vállalkozást.*

Nagy gyakorlati érzékű, ügyes és takarékos színházi ember volt, *1836-ban visszavonul, megérzi, hogy a készülő magyar színház erős konkurrens lesz.* Utána *Schmidt Sándor* bécsi selyemgyáros veszi át a színházat, amelybe óriási összegeket öl, mert bizony lerongyolt állapotban vette át a takarékos elődtől. A szép jövőt azonban az *1838. évi*

nagy árvíz elmosta. *Schmidt* egész vagyonával együtt, úgy hogy *1841-ben* a bérlet lejártá előtt kénytelen az igazgatóságról lemondani. Ekkor a város saját kezelésébe veszi a színházat, addig, míg *Forst* (igazi nevén *Schall von Falkenforst*) és lovágy *Franek Gusztáv* veszik át a bérletet. *Franek* kijárta, hogy a színházba fűtőkészüléket vezessenek be, amely sok meglepetéssel nem adott, *de ennek tulajdonitják azt a tüzelt, amely a városi színházat 1847 február 2-ikán elhamvasztotta.* Így ért véget a német városi színháznak szerepe Pesten.

Kádár Jolán könyve Budapestnek rendkívül érdekes művelődéstörténeti korát tárja fel előttünk. Olyan kort, amelyet eddig csak nagyon kevesen ismertek erről az oldaláról, színházi kulturájának fejlődéséről. A tanulságos és értékes könyvet a legnagyobb örömmel kell fogadnunk gazdag adattáráért és tudományos pontosságáért.

Isoz Kálmán.